

УДК 342.9:347.83(477)

К. Ю. Ісмайлов*кандидат юридичних наук, майор поліції,
завідувач кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ПЕРЕДОВІ ЮРИДИЧНІ ДОКТРИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРАВІ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Новаційні теорії правового змісту, або, іншими словами, передові юридичні доктрини набувають сьогодні поширення і в інформаційному праві як науковому напрямку юриспруденції, як галузевому напрямку в системі права та як дисциплінарному курсу підготовки правників всіх спеціальностей. Актуальність цього питання загострюється в умовах інформаційної конфронтації України на міждержавному рівні з Російською Федерацією, на етапі, поки що, недосконалості розвитку інформаційного суспільства в українських реаліях. У той час, коли політикум України декларує прагнення владних інститутів до більшої «прозорості», транспарентності своєї діяльності, в поєднанні з повсякденними прикладами масового ігнорування посадовцями законодавчо закріпленої свободи діяльності ЗМІ, здійснюються переслідування журналістського корпусу за професійну діяльність та створення штучних перепон у здійсненні громадянами права на інформацію. Публічне ж проголошення парламентом прагнення до зміцнення інформаційного суверенітету та обрання вектору на досягнення європейських стандартів інформаційного суспільства на практиці проявляється в скасуванні в законодавстві самого терміну «інформаційний суверенітет» та корпоративно-політичному ігноруванні питань імплементації положень угод з Європейським Союзом щодо формування інформаційного суспільства в Україні. Усе це підштовхує науковців до необхідності вдосконалення своїх досліджень у напрямку підвищення якості інформаційно-правової культури.

Саме ці обставини сприяли утворенню в інформаційно-правовому науковому просторі декількох концептуальних підходів, що значною мірою оновлюють бачення сучасних інформаційно-правових вчень. Серед таких наукових конструкцій, в першу чергу, доцільно виокремити: доктрину галузевості інформаційного права в системі національного права і законодавства; теорію охоплення галуззю інформаційного права інститутів електронного права та права високих технологій; доктрину розширеного тлумачення права на інформацію; доктрину розширеного тлумачення видів і форм джерел інформаційного права; концепцію неординарності об'єкту інформаційно-правових відносин; вчення про особливих суб'єктів інфор-

маційно-правових відносин; концепція правових засад інформаційного суспільства; вчення про інформаційний суверенітет держави; вчення про інформаційні правопорушення та інформаційно-правову відповідальність.

Протягом останніх двадцяти років означені наукові проблеми були сферою досліджень таких вітчизняних вчених-юристів, як В.Д. Гапотій, К.Ю. Ісмайлов, Т.Є. Мураховська, А.А. Письменицький, В.М. Супрун, О.С. Рождественська, О.В. Синеокий, С.В. Стасюк, В.С. Цимбалюк та інші вчені.

Зокрема, В.С. Цимбалюк у контексті доктрини інформаційного суспільства та категоріального становлення предмету і методології інформаційного права звертається до питань галузевої характеристики цього напрямку юриспруденції у своїй монографії «Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства» 2011 року. Визначено ознаки інформаційного права, наведено загальну характеристику його основних інститутів. Одночасно обґрунтовується необхідність реформування інформаційного законодавства, запропоновано методіку його кодифікації [1].

У дисертації О.С. Денісової «Роль преси в правовому інформуванні громадян України», 2002 року, також йдеться про галузеві ознаки інформаційного права в інституціональному аспекті крізь особливості ролі ЗМІ в інформаційному соціальному обороті. Зокрема, розглянуто проблеми теорії правового інформування та права на правову інформацію, визначаються такі класифікаційні види правового інформування, як нормативно-правове і ненормативно-правове, що вперше удосконалює розуміння поширення інформації про правову дійсність на науковому юридичному рівні [2].

О.С. Рождественська пропонує у своїй дисертації «Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект)» 2009 року новий підхід до розуміння інформаційного права крізь структуру самих правових відносин і, зокрема, їх суб'єктного складу шляхом розширення класифікації суб'єктів цих правовідносин. У результаті здійсненого аналізу сформульовано авторське визначення поняття «особливий суб'єкт інформаційних правовідносин»: це – суб'єкт пра-

ва, фізична особа, якій відповідно до закону надається більша, ніж іншим суб'єктам інформаційних відносин, можливість у реалізації права на інформацію у зв'язку зі специфікою її професійної діяльності, яка спрямована на забезпечення і гарантування повноти права на інформацію іншим суб'єктам [3].

Безумовно, новаційним є дослідження дисертація В.М. Супруна, який у своїй роботі «Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету» 2010 року формулює авторський підхід до визначення поняття «інформаційний суверенітет» як виняткового права України відповідно до Конституції і законодавства України, нормами міжнародного права самостійно і незалежно, з дотриманням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати і здійснювати внутрішні і геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері; державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику; розпоряджатися власними інформаційними ресурсами; формувати інфраструктуру національного інформаційного простору; створювати умови для його інтеграції у світовий інформаційний простір і гарантувати інформаційну безпеку держави [4].

У дисертаційному дослідженні Т.Є. Мураховської «Формування нових галузей у системі права України» 2011 року на теоретико-правовому рівні автором загострюється постановка наукового питання про розуміння інформаційного права як комплексної галузі та здійснюється порівняння наукових концепцій щодо розуміння галузевих ознак у системі права [5].

У дисертації 2012 року С.В. Стасюк «Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект» зустрічаємо узагальнення стану наукової дослідженості об'єкта правових відносин в інформаційній сфері. Як об'єкт інформаційних правовідносин тут розкриваються і складові частини права на інформацію, і безпосередньо сама інформація та її носії, і дії сторін таких відносин із приводу реалізації права на інформацію як предметної основи інформаційного права. Об'єкт інформаційних правовідносин в авторському розумінні – це певне соціальне благо у вигляді втілення суб'єктами права в життя діянь щодо повідомлення, яке відображено на документальному чи іншому матеріальному носії, або публічно оголошено і містить відомості про різноманітні події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому середовищі [6].

Питання розширеного підходу до правових джерел інформаційного права піднімає у своєму науковому дослідженні «Акти судової влади в системі джерел права України» (2012 р.) і автор цієї роботи. Зокрема, йдеться про активне застосування в практичному правовому обороті останніх років, наукових обґрунтуваннях та на-

вчальній літературі в якості форм інформаційного права та джерел інформаційного законодавства і права таких інструментів, як різноманітні акти судової влади. Йдеться не тільки про законодавчо визнані в Україні, в якості джерел права і законодавства, актів Європейського суду з прав людини, але й актів національної судової влади. Зокрема, офіційних Рішень Конституційного Суду України, Постанов Верховного Суду України, Керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду України. Автором наводяться приклади актів судової влади саме зі сфери інформаційно-правового обороту, що значною мірою вплинули на інформаційно-правові відносини в Україні. Показовим, зокрема, є приклад із Рішення Конституційного Суду України в справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її в навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) (справа від 14.12.1999 № 10-рп/99). Означене рішення суттєвим чином вплинуло на інформаційно-мовний обіг правовідносин в Україні, що призвело як до позитивних, так і до негативних юридичних наслідків [7].

До питань становлення галузі інформаційного права, свободи засобів масової інформації на шляху формування громадянського суспільства і правової держави звертається А.А. Письменицький у своїх наукових публікаціях з 1993 року, дисертації 1997 року «Взаємодія держави і засобів масової інформації» [8] та монографії 2012 року «Загальна теорія інформаційного права» [9]. На основі аналізу теоретичної правової літератури і нормативно-правових актів ним досліджувались аспекти взаємодії засобів масової інформації з гілками державної влади, роль засобів масової інформації у становленні і розвитку демократії, проблеми і сфери правового регулювання діяльності засобів масової інформації, шляху і перспективи розвитку інформаційного права і законодавства. В означених роботах в якості одного з новаційних елементів виступає і авторська категоріальна конструкція розширеного тлумачення права на інформацію «як права кожного на пошук і отримання, виготовлення, використання і зберігання, поширення і захист інформації, в будь-який вільно обраний спосіб і незалежно від кордонів» [9].

Останнім часом актуалізується і питання охоплення інформаційним правом сфери відносин щодо високих технологій і, зокрема, нанотехнологій. Так, у своїй роботі «Інформаційне право України та електронне право високих технологій Електронний курс лекцій» доцент О.В. Синеокий

у 2010 році ставить питання розгляду формування самостійного правового інституту електронного права та інституту права високих технологій у галузі інформаційного права. Сьогодні, на думку автора, ми наблизилися до розуміння високотехнологічної теорії як окремої підгалузі інформаційного права. Зокрема, до високих технологій можна віднести оптоволоконні, інтегрально-волоконні, лазерні, комп'ютерні, цифрові, космічні, нанотехнології та деякі інші, але обов'язковою ознакою є створення протягом останніх 30-40 років, тобто з початку 60-х років ХХ ст. до теперішнього часу. Потрібно визнати, що до цього часу відсутнє в законодавстві повноцінне або хоча б єдине визначення такого поняття, як «високі технології», та похідних і суміжних термінів. Звідси постає проблема відсутності повноцінного нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у цій галузі [10].

Таким чином, можна зробити такі висновки з наведеного вище:

1) сьогодні в науковому юридичному середовищі формується підхід до комплексу теорій, що визначають розвиток категоріального апарату інформаційного права як до новаційних концепцій, що несуть у собі авторські напрацювання передового категоріального апарату;

2) доцільно вбачати в узагальненому розумінні новаційний вектор розвитку наукових інформаційно-правових досліджень як фундаментально-правові, які формують основи загальної теорії інформаційного права;

3) потребою сьогодення в національній юриспруденції і, зокрема, в здійсненні публічних навчально-популяризаційних форм поширення інформаційно-правових матеріалів є підкреслювати персоналізаційну роль науковців України в фундаментально-правових, засадничих досягненнях оновлення категоріального апарату. Це буде відповідати таким вимогам законодавства про вищу освіту, що стосуються необхідності обов'язкового внесення у викладання курсу «Інформаційне право України» авторського доробку науковців як відповідного до ідей Болонського процесу;

4) ідеї, що закладаються концепціями «особливого суб'єкту інформаційних правовідносин», «теорії специфічності об'єкту інформаційних правовідносин», «теорії розширеного підходу до джерел інформаційного права», «теорії інформаційно-правової відповідальності», «інформаційних правопорушень», змістовно змінюють наукове сучасне правове розуміння всієї теорії правових відносин, а також теорії форм права, теорії системи права, теорії правопорушення і юридичної відповідальності.

Література

1. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства: монографія / В.С. Цимбалюк. – К.: «Освіта України», 2011. – 426 с.
2. Денісова О.С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України: дис...канд. юр. наук. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2003. – 186 с.
3. Рождественська О.С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.С. Рождественська; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 191 с.
4. Супрун В.М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В.М. Супрун; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 20 с.
5. Мураховська Т.Є. Формування нових галузей в системі права України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Т.Є. Мураховська; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 233 с.
6. Стасюк С.В. Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С.В. Стасюк; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2012. – 20 с.
7. Ісмайлов К.Ю. Акти судової влади в системі джерел національного права України: монографія / К.Ю. Ісмайлов. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. – 116 с.
8. Письменицький А.А. Взаємодія держави і засобів масової інформації [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.А. Письменицький; Університет внутрішніх справ. – Х., 1997. – 22 с.
9. Письменицький А.А., Гапогій В.Д. Загальна теорія інформаційного права / А.А. Письменицький. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 300 с.
10. Синєокий О.В. Інформаційне право України та електронне право високих технологій / О.В. Синєокий. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – 215 ел. с.

Анотація

Ісмайлов К. Ю. Передові юридичні доктрини в інформаційному праві доби незалежності України. – Стаття.

У статті висвітлюється передові юридичні доктрини в інформаційному праві. Виділяються основні концептуальні підходи бачення сучасних інформаційно-правових вчень та звертається увага на охоплення інформаційним правом сфери відносин щодо високих технологій і, зокрема, нанотехнологій. Зроблено висновки, що в науковому юридичному середовищі формується підхід до комплексу теорій, що визначають розвиток категоріального апарату інформаційного права, як до новаційних концепцій, що несуть у собі авторські напрацювання передового категоріального апарату.

Ключові слова: інформаційно-правові відносини, юридичні доктрини, інформаційне суспільство, інформаційне право, інформаційний суверенітет.

Аннотация

Исмаилов К. Ю. Передовые юридические доктрины в информационном праве в период независимости Украины. – Статья.

В статье раскрываются передовые юридические доктрины в информационном праве. Выделяются основные концептуальные подходы видения современных информационно-правовых учений, обращается внимание на охват информационным правом сферы отношений, которые касаются высоких технологий и, в частности, нанотехнологий. Сделан вывод, что в научном юридическом обществе формируется подход к комплексу теорий, которые определяют развитие категориального аппарата информационного права как инновационных концепций, которые несут в себе авторские наработки передового категориального аппарата.

Ключевые слова: информационно-правовые отношения, юридические доктрины, информационное общество, информационное право, информационный суверенитет.

Summary

Ismailov K. Y. Advanced legal doctrine of the information law during Ukraine's independence. – Article.

The article describes the advanced legal doctrine in the information law. The main conceptual approaches of vision of modern information and legal doctrines are distinguished, the attention is paid to the coverage of relationships sphere by information law that relate to high technology, particularly nanotechnology. It was concluded that the approach to set of the theories is formed in scientific law society, which determine the development of categorical apparatus of information law as innovative concepts, which carry the author's developments of best categorical apparatus.

Key words: information-legal relations, legal doctrine, information society, information law, information sovereignty.